

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 3

İstanbul — 1985

ÇAĞDAŞ FELSEFE'NİN YENİ BOYUTLARINDAN ONTOLOJİ'NİN BAŞARISI

Y. Doç. Dr. Hasan KÜÇÜK

Giriş :

Nesnelerin oluştuğu evrende insan, sürekli bir arayış içerisinde bulunmaktadır. Bu arayış süreci içerisinde insan, çağlar boyu kendi varlığı da dahil, yalnızca neyi, ne maksatla araştırdığını belirleyebilmek için belki de uzun yüzyılları, hatta bin yılları boşa harcamıştır. Nitekim çağdaş anlayışın en büyük başarısı bu noktada aranmaktadır.

«Şimdiye kadar nerede olduğumuzu ve nereye doğru yöneldiğimizi bilseydik, şimdi ne yapmamız ve nasıl yapmamız gerektiğine daha iyi karar verebilirdik»¹ diyen çağdaş insan, bir yandan söz konusu ezeli problemin çözümü ile uğraşırken, bir yandan da kaybedilmiş bin yılların telâfisi çabası içersindedir.

Hâlâ günümüzde sürükleyici ve çarpıcı özeliyle zihinlerdeki tecessüsleri tahrik eden söz konusu problemin çözümünde başvurulan metodlarla, özellikle çağdaş düşüncenin ulaştığı belli-başlı boyutlardan «Ontoloji»nin başarıları, bu makalenin mahdut hacımlı boyutları içerisinde sergilenmeğe çalışılacaktır.

Önce söz konusu ezeli problemin çözümünü üstlenen felsefenin hareket ilkelerini ve nesnel varlığa bakış tarzını görmekte yarar vardır.

I

Felsefenin Amacı, Doğuşu ve Tavrı :

Felsefenin asıl amacı: «Evrenin mahiyetini izah etmek sûreti ile insan zihnindeki tecessüsleri gidermektir». Ancak kadim felsefe böyle bir

1. Abraham Lincoln'den iktibas olunmuş bu söz, çağdaş insanın kuruluş yolu arayışının bir itirafıdır.

probleme yönelirken, belli-başlı bir-kaç soruya da cevap arayarak yola çıkmıştır.

Sadece antikçağ düşüncesi için değil, günümüz insanı için de entelektüel olma özelliğini muhafaza eden söz konusu problem, bir takım nitelikler arzeder. Sözelimi çevremizi kuşatan ve üzerinde yaşadığımız bu evren ve ondaki bütün varlıklar için ve nasıl meydana gelmişlerdir? Dünya üzerinde bulunan insan dahil bütün canlı varlıkların mânası ve varoluş gâyeleri nedir? Sonları ne olacaktır? İnsanı öteki canlılardan ayıran özellik ve bizatihi insanın mahiyeti nedir? vb.

İnsan düşüncesinin söz ve yazı ile ifadesini bulmağa başladığı ilk çağlardan beri bu bir-kaç maddelik süâl daima sorulagelmıştır.

Bir anlamda felsefenin ilk ortaya çıkışı, söz konusu süâllere cevap arama ihtiyacından kaynaklanmıştır. Kesin çizgilerle belirlenememekle beraber, belli bir tarih dönemini adlandıran ilkçağ kavramı, ilk yazılı belgelerle başlayıp, M. 476 tarihinde Batı Roma İmparatorluğunun çöküşüne kadar sürer².

Limit olarak IV. bin yılın başları itibar olunacak olursa, bu uzun zaman süreci içerisinde gerek batıda, gerekse doğuda bir-çok kültürler doğup, gelişmiş ve kaybolmuştur. Bunlar arasında insan zihninde cevap bekleyen tecessüsleri efsânelerle tatmine çalışan Mısır, Mezopotamya Sumer, Akad, Bâbil, Asur, Hitit, Fenike, Yahudi kaynaklı olanlar yanında, sadece mitoslarla iktifa etmeyip, asırlar sonrası insanlığına antikçağ düşünce mahsullerinin yazılı belgelerle miras bırakılmasında büyük bir gayret gösteren Grek kültürünün gerçek sahiplerine ise çağdaş insanlık minnet borçludur³. Nitekim Grek kültürünün dışında kalanlarda çağdaş insanın zihninde merak konusu olan problemlere doyurucu bir çözüm bulmak hemen hemen imkânsızdır. Çünkü bir yerde ve bir za-

- 2 Antikçağ, ya da ilkçağ diye de adlandırılan bu çağın başlangıcı olarak IV. bin yılın başları kabul olunur. Ancak tarihteki çağ anlayışı ile felsefedeki çağ anlayışı farklıdır. Tarihte çağ kesin çizgilerle belirlenebilirken, felsefede bu bazen uzun yıllar devam edebilir. Bu durum, bir düşüncenin tasvip görüp görmediğinin belirlenebilmesi için zamana ihtiyaç duyulmasından ileri gelmektedir.
- 3 Antikçağ Grek düşüncesini günümüze miras bırakan bir takım Fragmentler, parçalar ve tabletler elimizde mevcuttur. Bunların önemli olanları Walther Kranz tarafından derlenmiş, bir kısmı da Türkçeye de çevrilmiştir. (Bk. Walther Kranz, Antik Felsefe İst. Ü. Ed. Fak. Yay. 1948 İst.)

manda insan zihni hakikate mutabık olmayan rivayet ve faraziyelerle tatmin olunamamaktadır.

Gerçekten de Grek düşünce sistemi dışında kalanlar daha ilk asırlardan itibaren beklemedikleri itibarı göremeyerek terk olunmuşlardır. Günümüzdeki masallar, efsâneler ve hikâyeler nevinden olanlar ise, insan mantalitesine uygunlukları nisbetinde hafızalarda yaşama şansı bulabilmiş olanlardır. Grek düşüncesine gelince, burada antikçağı daha sonraki çağlara miras bırakan, pek-çok ünlü temsilciler yetiştirmiş bir sistemdir. Bunlar sayesinde bu sistem mazinin derinliklerinden süzülüp günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. Ne var ki, günümüz insanı artık bu yüzden klâsik mahiyetli düşünce modelleri ile tatmin olunmamaktadır.

Felsefe, Duygusalılık ve Çağdaş İnsan :

Çağlar boyunca denenmiş modellerden hangisinde olursa olsun duygusalılık daima tartışılabilir bir illet olarak felsefeyi ve onun öğreticisi olan filozofu etkilemiştir. Esasen çeşitli felsefe sistemlerinde göze çarpan ve kavramlar anarşisinden kaynaklanan bulanıklık, düşünce sürecile örtüşme temayülü gösteren bir takım mantık dışı eğilimlerden kaynaklanmaktadır. Sözelimi özelden genele doğru yürütülen «İndüktif» bir düşüncede kuvvetli bir istek, geçerli bir çare bulma çabası şeklinde kendini gösterir⁴. Efsâne şeklinde kendini gösteren bir düşünce ise, bir takım sözler ve kelime kümeleri içinde hapsolünmüş, realiteden çok duygusallığın, tatlı bir uslûp, büyüleyici bir ifadenin câzibesi içerisinde erimiş haldedir. Şiirde de durum aynıdır. Nitekim şiirde bilgi ve düşüncenin ifade vasıtası olarak kullanılması, hayâl mahsûlü bir dünya görüşü oluşturma eğilimile birleşince —felsefenin asıl amacı olan hakikatı arayış— ister istemez etkinliğini yitirmektedir⁵. Durum resimde, müzikte, heykelde ve estetiğin diğer dallarında da aynıdır. Sözelimi renkli tablo çizme eğilimine, kişinin haz duyarlılığına hitap etmeyen müzik icrasına mantık dışı denilmesi de aynı gerekçeye dayanmaktadır. Bu

4 Hans Reichenbah, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu* S. 28 (Ter. Cemal Yıldırım).

5 Günümüz şiir sanatında da bir takım kalıplar terk olunarak serbest vezne geçiş çabaları böyle bir arayış ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

türden eylemler mantıkî çözümlene yöntemlerle değil, mantıkdışı-duygusal-isteklerin etkisile olmaktadır⁶.

Bir anlamda çağdaş insanın felsefeye karşı geniş ölçüde itimadını sarsan faktörlerin başında duygusallık gelmektedir. Bu durum felsefeye karşı allerji duyanlar için doyurucu bir ispat malzemesidir. Esasen filozof'un bizzat kendisi de duygusal algıların yeterince güvenilir olmamasından huzursuzdur⁷. Gerçekten de duygusallık, bazı hallerde kişisel iradenin dışında olarak vuku bulabilir. Nitekim organizmanın aktif olduğu zamanlarda da algıların yanıldığı bir gerçektir. Sözelimi, ucu suya batırılmış çubuğun eğik görünmesi, yuvarlak bir cismin, kendinden büyükler arasında olduğundan küçük, kendinden küçükler arasında ise olduğundan büyük görünmesi bu türden illizyonist birer hâdisedir.

İşte bütün bunlar ve daha benzeri pek-çok gerekçeler sebebiledir ki, teknolojinin ulaştığı büyük başarıların da câzibesine kapılmış bulunan çağdaş insan için artık «... İzm»ler felsefesinin bir anlamı kalmamıştır. Şöyle ki :

... İzm'ler Felsefesinin Dünü ve Bugünü :

Kadim felsefe varlığın izahını yaparken bir takım ifade vasıtalarına başvurmuştur. Sözkonusu vasıtalar, zihnindeki merakın tatminini bekleyen insan için özel birer kıymet ve mâna ifade ederler. Nitekim günümüzden yarımyüzyıl öncelerine kadar insanlık, her birisi birer değer ifade eden ... izm'lerin ardına düşmüştür ... izm'ler ise real varlık bütünlüğünü görmeyerek, onun sahip bulunduğu varlık alanlarından sadece birini mutlaklaştırmakla oluşurlar⁸. Sözelimi maddî varlığın mutlaklaştırılması neticesi: «Realizm» veya «Materyalizm» denen sistem doğmuştur. Aynı şekilde kutsal varlık mutlaklaştırılırsa «İdealizm» ortaya çıkar. Şayet organik varlık mutlaklaştırılacak olursa bundan da

6 Ünlü estetikçi Croce şu görüşü ileri sürer: «Dünyanın en güzel kadınının başını çizmekle bir lahana başını çizmek aynı şeydir. Yeter ki saantçı duygusallıktan sıyrılabilmiş olsun. Duygusallıktan arınmış bir saantçının fırsatından çıkan bir lahananın resmi öbürkinden çok daha güzel olabilir!.. (İ. Tunah, özel seminer notlarımızdan).

7 Hans Reinbach a.g.e. S. 29.

8 İsmail Tunah Sanat Ontolojisi S. 29. (İ. Ü. Ed. Fak. Yay. No. 1153.

«Vitalizm» doğar ki, bu teoriye göre öteki bütün varlıklar, canlı (organik) varlığın variantları olarak kabul olunurlar. Şayet ruî varlık mutlaklaştırılacak olursa «Spritüalizm» adını alır ki, geri kalan bütün varlık alanları spiritüalist alana indirgenirler.

İşte son yarımyüzyıldan bu yana felsefenin ulaştığı belli-başlı yeni boyutlardan birisi olan «Ontoloji», yukarıda işaret olunan dört tabakayı real dünyanın temeline koymakla söz konusu ...izm'lere giden yolu kesin olarak kapatmış oluyor!⁹ Bu ifadenin açık anlamı şudur: Artık günümüzde, evrendeki varlıklardan her hangi birini mutlaklaştırarak bir takım duygusal ve spekülâtif ifadelerle de süslemek suretile arkasında kitleleri sürükleyebilecek, bu arada her sahada ve her konuda kendini söz söyleme ve fetva verme mevkiinde görebilecek «Filoğraf» modeli devrini kapamıştır. Artık günümüzde teknolojinin imkânlarile doymuş çağdaş insanın entellektüel ihtiyaçlarına doyurucu cevaplar verebilecek ihtisas erbabı, kendi sahasında otorite kişiler aranmaktadır. Bu arayıştır ki, kadim felsefenin kaderini değiştirebilecek en etkili faktör durumdadır.

II.

ONTOLOJİ, MALİYETİ VE ÖTESİ

Sürekli arayış içerisinde bulunan insan, kadim felsefenin ortaya koyduğu verilerle yetinmediğini ileri sürerek, «Varlık» ya da «Var olan nedir?» sülâlinin cevabını arama çabasını yeniden ve oldukça da iddialı bir şekilde başlatmıştır. Bu amaçla ilk defa onbeşinci yüzyılın ortalarında yeni bir tavır belirleme gayreti içerisinde girilmiştir ki, söz konusu tavır « O N T O L O J İ » dir.

Ontolojinin hareket ilkesi felsefeninkinden farklı olarak varlığın bütünüdür. Nitekim bu anlamda «Ontoloji» deyimini ilk defa kullanan R. Goglenus olmuştur¹⁰. Aynı temel görüşten hareket eden Christian Wolf, alışıl gelmiş felsefeden farklı olarak ontolojiyi bağımsız bir felsefe di-

9 İsmail Tunalı a.g.e S 29

10 R. Goglenus'un bu konudaki görüşleri *Lexion Plihosophs* S. 16 adlı eserinde yer almıştır. (Ter. İ. Tunalı S. Ontolojisi S. 1.)

siplini haline getirmeğe çalışmıştır¹¹. Bu bakımdan ontolojinin asıl kurucusu olarak Christian Wolf kabul olunmaktadır.

Ne var ki felsefede olduğu gibi bizzat ontolojide de zamanla bir kabuk değiştirme yoluna gidildiğini görüyoruz. Nitekim asıl konumuz olan çağdaş modern ontoloji ile, bir takım spekülasyonlardan bir türlü sıyrılamayan Christian Wolf ontolojisi arasında sadece isim benzerliğinden öte bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bakımdandır ki ontolojinin bu ilk örneğine «Klâsik Ontoloji» demek daha uygun olacaktır.

Ontolojinin ilk hareket ilkesinin «varlık» ya da «var-olan» nedir? problemi olduğuna işaret etmiştik. Oysa ki aynı sorunun klâsik felsefede de sorulduğunu görüyoruz. Sözelimi Plâton bu soruyu: «*Hakiki varlık bir idea*»dır şeklinde cevaplandırmıştır¹². Aristoteleste ise sorunun cevabı; varolanı kendileriyle kavradığımız bir takım deyimlerle ifade olunmuştur¹³.

Modern ontolojik anlayışa göre Aristoteles'in probleme yaklaşımı isabetlidir. Bir anlamda Aristoteles ile antikçağ felsefesi ilk defa asıl hedefin tespitinde hareket ilkesini belirleme yolunda ilk adımı atmıştır. Nitekim Aristoteles insan bilgisinin kayıtsız-şartsız doğuştan geldiğini ileri süren «Rationalist» sistemin de dışına çıkarak, bilgi edinmede aklın yanında deney unsurunun da yeri bulunduğunu ileri sürmüştür¹⁴.

Ne var ki bütün bunlar modern ontolojik anlayış nazarında yetersiz kalan görüşlerdir. Şu halde modern ontoloji ne yapmak istemiştir ve ne yapmıştır?

Modern Ontoloji, Özelliği ve Başarısı :

Çağdaş Alman idealizminin ünlü temsilcilerinden Nicolai Hartmann'ın gayretile gerçek hüviyetine kavuşan modern ontolojide de hareket

11 Christian Wolf, 1679-1754 tarihleri arasında yaşamış Alman aydınlanma felsefesinin ünlü temsilcilerindendir. Rationalist filozof Leibnitz'in derin etkisinde de kalmış olup, özellikle Leibnitz'in muhtelif yerlerde neşrolunmuş fikirlerini değerlendirmiş olduğundan, Wolf'un sistemine: «Leibnitz-Wolf» felsefesi de denmektedir. (M. Gökberk Felsefe Tarihi S. 377 vd.).

12 M. Gökberk a.g.e. S. 60 vd.

13 Söz konusu deyimler: Substans, nicelik, nitelik, ilgi, uzay, zaman, durum, sahip olma, etki ve edilgi'dir. (Aristoteles Kategoriler S. IV.)

14 Dr. Hasan Küçük, Mukayeseli İslâm ve Batı Felsefelerinde Sistematik Problemler S. 149 vd.

noktası: «*Var-olan nedir?*» problemidir. Ne var ki o, var-olan nedir sü-âlini cevaplandırırken, klâsik ontolojide olduğu gibi, var-olanın cins, form ve özlerini anlamaz. Halbuki klâsik ontoloji, söz konusu elemanlar arasındaki ilgiyi varlık ilgisi olarak kabul edip, bu ilkelerden hareketle varlığı ispata çalışır.

Oysa ki bu noktadan hareket eden bir düşünce sistemi, ister istemez kendisini mantıkî duygusallıktan ve spekülâtif saplantılardan kurtaramayacaktır. İşte fikrî eylemlerde bu hassasiyeti dikkatten uzak tutmayan modern ontoloji, her şeyden önce kritikçi bir tavır benimsemiştir. Ona göre var-olan, yalnızca var-olan bir şey olarak vardır. Bu anlamda bir varlık, süjeden de bağımsızdır. Böyle bir varlık kendini algılayacak bir süjeye asla muhtaç değildir. Bir anlamda Nicolai Hartmann'ın önderliğindeki ontolojinin en büyük başarısı bu noktada ifade-sini bulmuştur. Yine bu başarımın izahı, klâsik sistemlerdeki başarısızlığın sonucudur. Nitekim modern ontolojiye göre var-olanı süjeden bağımsız olarak kavramak en çıkar yoldur. Aksine var-olanı obje olarak kavramak ise son derece tutarsızdır. Süjeden bağımsızlık demek, doğrudan var-olanın, bilinmeden de var-olduğunu ifade etmek demektir.

Diğer taraftan varlık, ancak bilen bir süje tarafından objeleştirilebilir. Yani bilginin objeye yönelişi, onun var-oluşunu şart koşar. Var-olan ise bilgiyi şart koşmaz; çünkü var-olan bilinç aktarlarından bağımsız olarak, yani her hangi bir bilgi objesi olmadan da vardır. Bir başka deyişle: Her var-olan zorunlu olarak bir obje değildir, ama her obje bir var-olan ile ilgili olmak zorundadır¹⁵.

Modern Ontolojide Varlığın İzahı :

Modern ontolojide fenomenolojik mahiyetli bir varlık anlayışı söz konusu değildir. Keza modern ontolojide, Berkeley'in: «*Var-olmak algılanmış olmaktır*» sözünün de bir geçerliliği yoktur¹⁶. Şu halde modern ontolojinin var-olanı kavrayışını açıklayabilmek için onun reddettiği anlayıştan bir-iki örnek vermek daha uygun olacaktır.

15 Nicolai Hartman, *Zur Grundleg d. Ontol.* S. 17 (Ter. İ. Tunalı, S. Ontolojisi S. 16).

16 Berkeley, 18. yüzyıl İng. spiritüalist felsefesinin renkli simalarındandır.

Şöyle ki : Geleneksel fenomenolojik anlayışa göre obje, her şeyden önce bir bilinç korrelatıdır. Sözelimi çevremizi kuşatan eşyalardan her birisi birer objedir. Çünkü bunlar, bireysel algının yöneldiği ve kavradığı varlıklardır. Aynı durum tasavvur, duygu, düşünce, haz-elem sahaları için de geçerlidir. Şu kadar ki, var-olanın bu tarzda kavranışı, ona yönelecek süjenin var-oluşuna bağlı ve onunla kayıtlı kalmaktadır. Bir başka deyişle, fenomenolojik anlamda bir varlık, kişisel bilgi aktarı var- olduğu sürece aktifleşebilecektir. Tabii neticede de, bireysel bilinç aktarı ortadan kalktığı an, söz konusu objeler de varlıklarını yitireceklerdir!

Oysa ki modern ontoloji, nesnelere oluştığı evrendeki reel varlığın izahında bu tarz alışlagelmiş tavırların tam tersi bir anlayış içerisindedir. Ona göre var-olan ile obje farklı şeylerdir. Çünkü var-olan ile objeyi özdeş kabul etmek, var-olanın tanımlanmasına yol açar. Kaldığı hiç kimsenin, gördüğü şeylerin ancak kendi görmesile meydana geldiğini idida etme yetkisi yoktur. Aynı şekilde süjenin yöneldiği her hangi bir var-olanın başka türlü olamayacağı ididasında bulunması da imkânsızdır; çünkü süjede daima illizyonist bir takım yanılmalar mevcuttur.

Şu halde modern ontolojiye göre var-olan bilgi süreci ile belirlenebilir bir şey değildir. Şayet var-olan obje olarak kabul edilecek olursa, bu durumda zorunlu olarak objenin bilgi olayından meydana geldiği sonucu ortaya çıkar. Böyle bir anlayış ise, var-olanın varlık bağımsızlığına ket vurmak olur.

Diğer taraftan modern ontolojiye göre her var-olan zorunlu olarak bir obje değildir, ama her obje zorunlu olarak bir var-olan ile ilgilidir. İşte bu anlayıştır ki, modern ontolojiyi savunduğu temel fikrin ifadesinde şöyle bir sonuca götürmüştür:

«Var-olan» ile «varlık» farklı şeylerdir. Tıpkı «doğruluk» ile doğru olan, «gerçeklik» ile gerçek olan, «realite» ile real olanın birbirlerinden farklı olduğu gibi.

İşte var-olanı ya da varlığı kesin çizgilerle tanımlamak, ontolojik yönden mümkün değildir. Çünkü hakiki varlık, sorulabilecek en son bir şey olacaktır. En son olan bu şey ise hiç bir zaman tarif olunamayacaktır! Böyle bir tarif, aranan şeyin arkasında bulunan ve tarifi yapılması istenenden daha kuvvetli olan bir başka şeye dayandırılmak zorunda-

dır¹⁷. Söz konusu en son şey ise, arkasında hiç bir varlığın bulunmadığı şeydir¹⁸.

Modern ontolojinin bu konudaki başarılarından bir diğeri de kemiyet ve keyfiyet yönünden var-olanın ne durumda olabileceği hususundaki teşhisidir. Nitekim modern ontolojiye göre var-olan sadece somut ve uzayda yer kaplayan, ağırlığı, hacmi, yoğunluğu ve kütlesi bulunan cinsten bir şey değildir. Aksine, nasıl bir taş, bir toprak, bir bitki bir hayvan, canlı ya da cansız her hangi bir tabiat parçası birer varlık iseler, aynı şekilde bir duygu, bir düşünce, bir dil, bir denklem, bir heyecan, bir haz ya da elem verici ruhî bir faktör de bir var-olandır.

Sözelimi yediğimiz bir yemekten haz duyarız. Serin rüzgâr, güzel bir manzara, mehtaplı bir gecede bir halâvet, müzikal bir kompozisyonu dinlemek, bir şiir bir heykel, bir tablo, bir su şırıltısının çıkardığı ses vb. olaylardan da etkileniriz. İşte bunların her birisi de birer var-olandırılar.

Organik ve inorganik mahiyetli bütün varlık sahaları ontoloji için belirlenmesi gereken varlıklardır. Şu halde akla gelen ilk soru: Gerçekten ontoloji bunları tarif ederken nasıl bir tavır takınacaktır?

- 17 Gerek antikçağ septisizmini, gerekse Kant rölativizmini haklı gösteren biricik ispat yolu, kadim felsefesinin söz konusu olan hakiki varlığı tarif ederken ileri sürülen delillerin kolayca çürütülebilir oluşudur. Çünkü kadim felsefede değişmez hakikat olarak gösterilen şeyin, bizzat filozoflar tarafından farklı şekillerde vasıflandırılması idi ki, bu tutarsızlık ise, aslında hiç bir hakikat kabul etmeyen sofistlerin, septik ve relativistlerin işine geliyordu. İşte modern ontoloji aynı zamanda, en son hakikatın tarifinin imkânsızlığını ileri sürerek bu türden fikir anarşisine de son vermiştir.

Bu arada Kant, ferdi düşüncelerde fôlativizmin hakim olduğunu, bu yüzden de individüalist düşüncelerde mutlak farklılıkların bulunmasının kaçınılmaz olduğunu ileri sürerek septisizmi meşrulaştırmağa çalışmışsa da (M. Gökberk F. Tarihi S. 415) onun bu tavrı da zihinlerdeki tatminsizliği gidermeğe kâfi gelmemiştir.

- 18 Nicolai Hartman, Zur Grundleg. d. Ontol S. 17 (ter. İ. Tunali, S. Ont. S. 19) Söz konusu son şeyin ne olması gerektiği hususunda N. Hartman'dan önce de var-olanın tanifi maksadile bir takım ifadeler kullanılmıştır. Sözelimi Plâtonda bu son şey, varlığın da aslı olan «idea»dır. Real dünyadaki eşya ise onun bir gölgesinden ibarettir. Aristoteleste bu bir cevherdir. Hegel bunu «Geist olarak ifade ederken, Kant, Berkeley, Schopenhauer, Husserl vb. gibi düşünürler de başka başka ifade şekilleri kullanırlar.

İşte bir anlamda klâsik felsefenin de asırlar boyu bir türlü üstesinden gelemediği söz konusu sülâlin cevabını ontoloji şöylece vermiş oluyor :

«Varlık ya da «Var-olan» bir takım kategorilere ayrılarak ele alınıp tasvir olunmalıdır. Böyle bir tavır metafizikten de, felsefeden de, hatta klâsik ontolojiden de farklıdır. Nitekim klâsik ontoloji de, kendinden öncekiler gibi varlığı ideal olarak kabul etme hatasına düşmüştür. Metafizik'de bu hata, varlığın kendine indirgenebileceği bir takım cevherler arama tutkusudur. Modern ontoloji bu tür tutkulara saplanmadan, var-olanı bir bütün olarak kabul etmekle, çağlar boyu devam edegelen faraziyeler anarşisine son vermiştir. Böyle bir bütünlük anlayışı içerisinde, hem real varlık, hem ideal varlık, hem de estetik varlık yer almaktadır.

Modern Ontolojide Varlığın Kategoriyel Tasviri :

Modern ontolojiye göre hakiki varlık tarif olunamayıp, ancak tasvir olunabilir demistik. Böyle bir tasvir ise varlığın bütünü şu dört tabakaya ayırmakla mümkün olmaktadır.

- 1 — İnorganik varlık tabakası,
- 2 — Organik varlık tabakası,
- 3 — Rûhî varlık tabakası,
- 4 — Geist (Tinsel) varlık tabakası.

Real dünyanın temelinde varlığın görünüşü, bu dört tabakanın tabandan zirveye doğru ve birbirleri üzerinde oluşarak piramit biçiminde bütünleşmiş bir manzara arzeder. Bunlardan bir alttaki tabaka aynı zamanda bir üsttekinin taşıyıcısı durumundadır. Bir başka deyişle, bir üstteki tabaka, kendi varlık yapısını bir alttaki tabakada bulur.

Tabakalaşmış Varlığın Analizi :

Tabakalaşmadaki bu manzara, basitten-mükemmele doğrudur. Sözgelimi en altta madde (inorganik tabaka) yer alır. Ki, bu varlık alanına biribiri içerisinde erimiş yapıların farklı şekillerde derecelendiği bir sistem olarak bütün kosmos girer. Burada yer alan yapıların sırası belirlenememekle birlikte, elektronlar, protonlar, ve notronlarla başla-

yıp, atomlar, moleküller ve makro-moleküllerden geçerek kozmik boyutlu yapılara, plânet sistemlerine, yıldız kümelerine ve spiral bulunsuya kadar uzanırlar.

İnorganik saha, en küçük varlık olan elektrondan kalkarak en büyük fizikal varlık alanına kadar olan bütün varlık alanlarını kapsayan bir manzara arzeder.

Organik varlığa gelince, bu alan, inorganik varlığın üzerinde oluşur. Organik varlık elbette kendi kendine havada durmaz. Aksine fizik maddi varlığın ilgililerini ve kanunlarını şart koşar. Gerçi her ne kadar organik varlık sadece canlıyı oluşturmuyorsa da, inorganik alanda temellenmeden evrendeki yerini alması düşünülemez. Kısaca maddi varlığın üzerinde yükselen ve ona dayanan organik varlık, canlılar âleminin de oluştuğu varlık alanıdır.

Bu varlık tabakalarının ardından ise rûhî varlık gelir. Organik alanın üzerinde bilinç olarak görünüşe ulaşan rûhî varlık, zorunlu olarak kendisini taşıyıcı bir organik varlığı şart koşar. Bir organik taşıyıcı olmadan rûhî varlık ortaya çıkamaz. Esasen rûhî varlık ile diğer iki alt tabaka arasında uzayda yer kaplama ve mücerret oluş gibi bir prensip ayrılığı mevcuttur. Ancak bu, henüz tinsel varlık da değildir.

Tinsel varlık (Geist) alanı : Real varlığın tabakalaşmış sisteminin zirvesinde «Geist» yer alır. Bireysel ruhların bütünleşmesiyle oluşan bu tabaka, rûhî varlık alanından birey üstü oluşuyla ayrılır. Geist alanı Hegele gelinceye kadar gözden kaçmış durumdadır. Nitekim bu varlık alanını ilk defa keşfeden Hegel olmuştur. Bundan dolayı Helmut Prestler'in bir ifadesine göre Nicolai Hartman, Hegeli taktir ederken, onu, yeni bulunan tinsel kıt'asının kâşifi olarak vasıflandırır¹⁹.

Daha sonra Nicolai Hartman, söz konusu geist sistemini bir öğretisi olarak ontolojiye uygulamıştır. Tinsel varlık olarak vasıflandırılan «Geist» alanı, Hegel tarafından keşfedilip düşünce dünyasına takdim olduğunda uzun zaman tereddütle karşılanmış ve keyfiyeti üzerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Ancak bu konuda ve Hegel'in geist deyiminden kastettiği mânâ doğrultusunda söz konusu kavrama çağdaş bir anlam kazandıran Nicolai Hartmann olmuştur. Nicolai Hartmann'a göre geist alanı sıradan yorumların dışında kalması gereken bir varlık ala-

19 Nicolai Hartman Aufbau b. Real V. S. 198 (Ter. İ. Tunalı, Sn. Ont S. 26).

nıdır. Nitekim ontolojik analizlerin sonunda varılan netice de bunu göstermektedir.

Ne var ki, bir yerde tinsel varlık üzerinde ileri sürülen yorumları tabii karşılamak gerekir; çünkü bu, öylesine kompleks bir problemdir ki, bir anlamda pozitif bilimin görüş zâviyesinin sınıra müncer olduğu noktadır denebilir. Çünkü tinsel alan, insan unsurunun kültür dünyasını oluşturmaktadır. Kültür dünyası ise, ferdin rûhî dünyasından tamamen farklıdır. Tıpkı rûhî varlığın, organik ve inorganik varlıklardan farklı olduğu gibi. Fakat bu iki varlığı birbirlerinden ayrı düşünmek de mümkün değildir. Çünkü tinsel hayatın tarihi ve kutsal fenomenleri bireyin rûhî varlığına dayanmaktadır. Şu halde tinsel varlık da kendi başına var-olan bir şey değildir. Aksine onun taşıyıcısı da bireysel rûhî varlıktır. Şu halde tinsel alanla rûhî alan, birey üstü oluşuyla birbirlerinden ayrılırlar. Tinsel alan, ferdi ruhların kaynaşıp bütünleşmesiyle oluşmaktadır. Ona ister vatan sevgisi densin, ister kuvay-ı milliye rûhu densin, ister mukaddesat duygusu densin, isterse sosyo-kültürel motiv densin kastolunan mâna hep aynı inancın ifadesi olacaktır. Bu, öylesine etkin bir güçtür ki, Süleymaniyeyi yücelten, Çanakkale şehitler âbidesini ulvileştiren, Çin Seddini ölümsüzleştiren, hatta üzerine benzini dökerek kendini feda ettiği ideal uğruna meş'ale gibi meydanlarda yakabilen kişinin, keza cephede yaşamak yerine ölemeyi tercih eden şehidin izahı olan bir güçtür. Ferdî ruh bu güçle bütünleşebildiği oranda, kişinin yaşayışı bir değer ve anlam kazanır.

İşte çağdaş ontolojinin başarısı böyle bir münâsebeti teşhis etmiş olmasındadır. Bununla beraber, modern ontolojinin de bunca iddiaları ve başarılı gayretlerine rağmen elbette beşerî entellektüelizm konusunda son söz söylenebilmiş değildir. Esasen böyle bir sonucu beklemek evrendeki gâilik yönünden yersiz ve zamansızdır.

Ontolojinin yeni başarılarına daha yenilerinin eklenebileceği inancındayız. İlim erbabına düşen biricik görev, buna bir katkıda bulunabilmek olmalıdır.